

ŠIMON
A. ĐARMATI

LELA FATALNA

Prva starleta
Kraljevine Jugoslavije

Copyright © 2023, Šimon A. Đarmati

Copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

LELA FATALNA

SADRŽAJ

PREDGOVOR	11
ZASEDANJE NARODNE SKUPŠTINE.	15
Postupanje sa pritvorenicima u Glavnjači	19
O gospođici Leli Salević	23
Demanti iz Uprave grada	29
Ispravka Bore Matica, časovničara	34
Slučaj Ljubice Ljubičić	36
Pismo i izjava frizera i damen-frizera	39
ŽIVOT JELISAVETE LELE SALEVIĆ	41
Detinjstvo	41
Školovanje.	45
Napuštanje škole	47
Na pijaci u Šapcu	48
Odlazak u Beograd i rad u štampariji.	52

Prvo proterivanje	55
Lela manikirka i njena prva ljubav	58
FATALNI SUSRET SA MOISOM ASEOM.	62
Zaljubljivanje	65
Promena posla i bračna ponuda	68
Zaslepljenost Moisa Asea i zabrinutost prijatelja .	70
Anonimno pismo.	76
Kod Lele	78
Odlazak u sinagogu.	81
Put u Skoplje i porodična rasprava	83
Obilazak rudnika i povratak u Skoplje	87
Povratak u Beograd.	90
Boravak na Bledu.	92
Skandal u hotelu <i>Palas</i>	95
Kupovina vile	99
Pisma Leli	104
Pripreme za razvod.	111
Odlazak u Solun	114
Ubistvo	115
ŽIVOT BEZ MOISA ASEA.	121
Borba za vilu	126
Lela pred sudom	135
Potucanje po sudovima	141

NOVI PROGON I UDAJA LELE SALEVIĆ	145
Boravak u Užicu	158
Lelino venčanje	160
Neuspeo brak	167
Pred sreskim sudom	176
Lelin odlazak	185
 POSLASTICA ZA KRAJ	 187
 POGOVOR.	 191
 Izjave zahvalnosti	 195
<i>O autoru.</i>	197

PREDGOVOR

Jelisaveta Lela Salević je u kratkom periodu svoga života, tridesetih godina prošlog veka, napravila pravu američku karijeru. Da je živela ovih naših godina, bila bi bez svake sumnje prava starleta. Kao što su neki američki milioneri dvadesetak godina pre nego što su to postali prodavali pertle na ulicama, a naši savremeni bogataši figure „kineskih zelenih žaba“, tako je i ova devojka prodavala na pijaci i raznosila grožđe u fišecima po šabačkim ulicama, da bi, slobodnijeg ponašanja i odevanja, nekoliko godina kasnije u Beogradu, iz temelja ljuljala brakove našeg „otmenog“ i „visokog“ društva. To je zapravo stari problem sukoba onih odozdo sa onima gore, neka vrsta prirodne odmazde lepih i siromašnih, zahvaljujući kojoj su, u starije vreme, cirkuske igračiце postajale svemoćne carice ili makar žene od ogromnog uticaja.

Salevićeva nije uzletela tako visoko jer su njena krila bila slabašna, ali je iz sirotinjskih rita, možda i ne i naročito siromašnih jer joj je otac bio cenjeni krojač, a šira

familija poznata i ugledna, uletela u svilu i skupocena krzna. To je za nju bilo sasvim dovoljno. Ova devojka je uspjela da uzburka mrtve vode tuđih života i da stavi u pokret milione jezika, koji su je ogovarali potajno joj se diveći. Uspela je da postane atrakcija, da privlači pažnju svuda gde se kretala i izaziva pometnju i nemire.

Svaki put kada bi predstavljala smetnju, a naročito kada su se u nju zaljublivali sinovi viđenijih ljudi, ona bi po kratkom postupku, čak i bez prava uvida u greh koji je počinila – ako ga je počinila jer nije ona jurila već su za njom jurili – bivala prognana u mesto rođenja Ivanjicu, da ne razvraća i ne upropašćuje „čedne“ brakove beogradske i ostalih čaršija koje su obilovale „uglednim“ i „viđenim“ muževima pored kojih su njihove žene patile.

Sveža, puna mladalačkog života ona je zapinjala za oko razvrćenim i istrošenim bogatašima, koji su hteli da za novac kupe sve, pa i ono što im je priroda logikom svojih zakona oduzela. Bacali su nemilice novac da dobiju njene draži. Ljudi od pedeset godina napuštali su svoje porodice i sve bacali pod noge samo da imaju tu sirotu devojku.

I čudio se licemerni svet što je demonskoj sili i moći novca podlegla jedna sirota devojka iz Ivanjice, a nije se setio da pogleda oko sebe i vidi koliko se takozvanog uglednog sveta i muškog i ženskog na razne načine prodaje, iz istih motiva kao i ova devojka, pa se niko nije javio da javno baca blato na njih, kao što su to činili sa Lelom.

I koliko je pritvorstva i laži bilo u svemu tome.

Ako je ta devojka „propala“, ona je propala u Beogradu i zašto su je onda slali u Ivanjicu? Ona je onakva kakvom su je predstavljali pripadala Beogradu, a ne čestitoj Ivanjici.

A porodica Salević iz koje je poticala bila je jedna od zaista uglednijih. O tome svedoči, između ostalog, i čitulja

koja je objavljena 13. marta 1909. godine u listu *Pravda* u vreme kada su ovakva oglašavanja nečije smrti bila prava retkost. Čitulja je data povodom smrti Petra Salevića, zemljoradnika, starešine porodične zadruge, koji je posle kratkog i teškog bolovanja preminuo u Dobrom Dolu 26. februara u šezdeset četvrtoj godini. Među ožalošćenima bili su, osim supruge, četiri sina, četiri kćeri, brat, tri sestre, pet sinovaca, među kojima i Cvetko, otac Lele Salević.

Lela, prava lepotica, koja je zasigurno imala nešto više od lepote, našla se u jednom trenutku u kandžama političara, kriminalaca, vračara a da sama nije bila svesna da je postala instrument razračunavanja različitih interesnih grupa.

Život Lele Salević, pratile su sve najvažnije novine tog vremena. Nijedan od onih muškaraca sa kojima je pre rata javno dovođena u vezu nije umro prirodnom smrću. Uključujući tu i njenog prvog zakonitog muža. Ona je u novinama praćena sve negde do početka Drugog svetskog rata, a onda joj se u štampi izgubio trag. Hoću da verujem da je ostatak života proživela srećna i zadovoljna. Umrle je 7. marta 1989. godine u Beogradu, u sedamdeset osmoj godini i sahranjena na Novom groblju.

Mnoge sam knjige napisao. Čini mi se da me pri pisanju nijedne od njih nije obuzimalo uzbuđenje slično onom koje me je držalo i ispunjavalo pri pisanju ove. Naravno, od nje ne bi bilo ništa bez razumevanja, strpljenja i podrške moje supruge Danice i sjajne Snežane Krstanovski. Hvala im na tome.

ZASEDANJE NARODNE SKUPŠTINE

Oštru borbu protiv vlade opozicija je u Narodnoj skupštini spremala za sednicu koja je bila predviđena za 29. februar 1928. godine. U okviru nje poslanici Seljačko-demokratske koalicije gospoda Sava Kosanović, Srđan Budisavljević i Đuro Kempelja podneli su Predsedništvu Narodne skupštine jedan hitan predlog rezolucije, u kojoj se tražila skupštinska anketa radi ispitivanja stanja u Upravi Grada Beograda, konkretno u njenom istražnom zatvoru, poznatoj Glavnjači. U obraćanju predsedništvu Narodne skupštine stajalo je:

Povodom diskusije, koja je vođena u Narodnoj skupštini 25. novembra 1927. godine o stanju u Upravi Grada Beograda, zastupnik ministra unutrašnjih dela,* odbijajući predlog opozicije koja je tražila anketu, odgovorio je:

* Ministar bez portfelja Velja Popović.

„Ali mogu da uverim Narodnu skupštinu da će Kraljevska vlada sve učiniti i preduzeti, i već čini u tom pravcu, da se sve to [što je izneseno o Upravi grada – prim. aut.] ispravi.“

Međutim, ne samo da se nije ništa popravilo u zatvoru beogradske Uprave grada i u postupku sa hapšenicama nego su posle toga izbili na javu, naročito u procesima koji su u poslednje vreme vođeni i u članovima g. Dobroslava Jevđevića* u novinama, tako teško dokumentovani dokazi da je bezuslovno potrebno u interesu ugleda zemlje, humaniteta i kulture, da Narodna skupština u smislu člana 61. i 62. Poslovnika donese sledeću Rezoluciju:

„Narodna skupština izabire anketu od 7 članova, koja će ispitati stanje u Upravi Grada Beograda i o tome u roku od mesec dana podneti izveštaj Narodnoj skupštini.

Ova rezolucija molimo da se ogласi za hitnu, a hitnost će se obrazložiti u Narodnoj skupštini.“

Radićevci i samostalni demokrati podneli su na skupštinskoj sednici 25. novembra 1927. godine predlog da Skupština odredi anketu koja će ispitati

* Dobroslav Jevđević (1895–1962), bosanski Srbin, političar. Pridružio se Mladaj Bosni i bio prijatelj Gavrila Principa. Bio je direktor lista *Vidovdan*, politički sekretar Orjuna (Organizacija jugoslovenskih nacionalista) i samozvani četnički vojvoda u Hercegovini tokom Drugog svetskog rata.

stanje u beogradskoj Glavnjači. Većina je odbila taj predlog. Diskusija po ovom pitanju je bila neobično interesantna i burna. Inicijator predloga dr Sekula Drljević u toku svoga govora došao je u oštar sukob sa radikalskim i demokratskim poslanicima iz Crne Gore. Stvorila se neka vrsta crnogorskog parlamenta. Iznete su sve ružne strane prošlosti. Kako je samo pitanje Glavnjače uzбудilo duhove, crnogorski vatretni temperament razbuktao je uzajamne strasti, tako da je došlo do gušanja i tuče.

Imalo se blagodariti nekolicini samostalnih demokrata i radikalnom poslaniku g. Kobasici što je izbegnuto prolivanje krvi, jer je dr Drljević, kad je na njega hteo da juriša dr Nikola Škerović, počeo da vadi svoj revolver.

O ovom predlogu Rezolucije raspravljalo se pre prelaska na dnevni red. Nastojanja Seljačko-demokratske koalicije bila su deo borbe u pravcu stvaranja jedne koncentracione vlade na bazi koju su istakli Stjepan Radić i Svetozar Pribićević.

U javnosti je više puta naglašavano da je Glavnjača ruglo prestonice, velika grobnica živih. Nikakvi razlozi nisu mogli da objasne zašto je Glavnjača takva, i nikakvih opravdanja nije bilo što se u Glavnjači tako postupa.

Na zasedanju Narodne skupštine 29. februara 1928. godine, na dnevnom redu je bio pretres budžeta za 1928/29. godinu. Vlada je održala sednicu 28. februara pre podne i odlučila da Skupštini podnese hitan predlog o pomoći

oskudnim u hrani, tako da je Skupština, pored pretresa budžeta, imala da reši i pitanje pomoći gladnima.

Opozicija je, shodno najavi i očekivanju, na prvoj skupštinskoj sednici pokrenula pitanje Glavnjače, zloglasnog istražnog zatvora u centru Beograda. Povodom ovog pitanja reč je uzeo g. Sava Kosanović* iz redova Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribićevića. On je bio sin Nikole i Marice Kosanović, najmlađe sestre Nikole Tesle.

Sava Kosanović

Gospodo narodni poslanici, ovo je već po treći put kako se sastala ova Skupština da mi pokrećemo pitanje beogradske Uprave grada i pokretaćemo ga sve dotle dok ne probudimo sve savesti da se dignu i uzbune protiv onog skandaloznog režima koji tamo vlada. Gospodo, ja vas upozoravam na odjek u stranoj štampi

* Sava Kosanović rođen je u mestu Plaški, 29. maja 1894. godine. Preminuo u 62. godini, 14. 11. 1956. godine, a sahranjen je 15. 11. 1956. na Novom groblju.

koji izazivaju skandali u Glavnjači. Nisu krivi za to oni koji to iznose, nego oni koji to zabašuruju i zataškavaju. Ako danas Narodna skupština primi predlog za anketu nad Glavnjačom, onda će ona time manifestovati pred celim kulturnim svetom da mi nemamo interesa da zabašurujemo ono što se tamo događa, nego da želimo da se sve iznese na videlo. Narodna skupština će time dokazati i to da se ne identifikuje sa onim zločincima koji nas sramote pred civilizovanim svetom.

Gospodo, ja sam se zainteresovao za ovu stvar kao čovek i u desetak dana sakupio sam jedan niz fakata, od kojih ću vam izneti samo najeklatantnije. Svi priznaju, da je Glavnjača jedna nehumana ustanova i da se po svojoj konstrukciji ne može ni zamisliti kao zatvor u prestonici jedne države koja reflektuje na ime kulturne države. U toj Glavnjači ima dvadeset prostorija u koje se 'apse.

U tih dvadeset prostorija ima prosečno preko trista hapsenika. I sada zamislite, molim vas, kako izgleda u jednoj prostoriji gde ima šest metara dužine i tri metra širine gde se nalazi po pedeset šest hapsenika!

Gospodo, oni svi koji imadu posla, koji su funkcioneri u toj nesretnoj Upravi grada, oni smatraju da im je dužnost da budu što nečovečniji na nesretnim ljudima, koji dođu tamo. Pa čak ni lekari nemaju humanog osećanja prema tim ljudima.

Postupanje sa pritvorenicima u Glavnjači

Gospodin Sava Kosanović je u svom daljem obraćanju naveo primere koji su govorili o odnosu zaposlenih u

Glavnjači sa pritvorenici i o brojnim zloupotrebama koje se tamo dešavaju.

Gospodin Rade Drainac,* jedan naš mladi i talentovani pesnik, dopao je u Glavnjaču i tamo ležao četrnaest dana. Trinaest puta se javio za lekarski pregled, jer se pojavila kod njega jedna teška bolest koja je počela da se razvija. Svaki put je bio odbijen, nije bio upućen lekaru, nego mu je g. Simić** kazao: „Baš vama inteligentnima želim da pokažem kakva izgleda Glavnjača.“

Rade Drainac

Pretrresi u stanovima vrše se noću protivno izričnim propisima Ustava i zakona, bez reversa na stvari koje

* Radojko Jovanović, umetničko ime Rade Drainac (1899–1943), srpski pesnik. U Glavnjači je izdržao kaznu od trinaest dana zbog nekog kafanskog izgređa.

** Života M. Simić, policijski pisar Uprave grada Beograda, za pomoćnika šefa opšte policije iste Uprave postavljen je 1927. godine ukazom Nj. v. kralja i rešenjem ministra unutrašnjih dela.

policija nađe u stanu, gde policija oduzima i pisma i mnoge druge stvari ne dajući reversa na njih tako da posle može lako da podmetne što hoće, protivno paragrafu 141 Zakona o krivičnom postupku, bez prisustva određenih građana.

Pa ne samo to, gospodo, nego se prilikom pretresa koji se vrše nad apsenicima dešavaju i krađe. Kad se izvrši pretres nad kojom ličnošću, onda se od nje oduzme sve što se kod nje nađe i te stvari vrlo često nestanu, apsenik ih pri izlazu više ne dobije, tako da vlada uverenje da mnogi u Upravi grada Beograda na ovaj način mogu da prave i zaista i prave pare za sebe. Ja znam slučaj Vase Arandelovića koji je dobio novo odelo u zatvoru a koje mu posle nije vraćeno. Isto tako znam slučaj da je Mamužiću ukrađeno četiristo dinara. Jednoj ženskoj ukrađena je zlatna brazletna i još neke stvari i sav novac što je kod sebe imala. I niko ko izađe iz apse ne pita gde su mu te stvari jer svaki kaže: „Hvala Bogu kad iziđoh živ odavde.“ Gospođici M. M. poslala je mati u pismu sto dinara i ona niti je dobila to pismo niti sto dinara. I tako ide redom.

Gospodo, kakav je postupak sa apsenicima, to je dovoljno izbilo na javu na poslednjem procesu koji je vođen u Beogradu. I niko nije reagovao na to, što je strašno, ni sud ni javnost, na ona strašna fakta, strašne optužbe koje su na tom procesu iznete.

Sa sirotim ženskim svetom, koji ima nesreću da dođe u Upravu grada, postupa se tako da kad one izađu iz Glavnjače, onda moraju da odu stranputicom. Za njih nema više uskrsnuća.

Gospodo, naročito je tamo postupanje prema sirotim Ruskinjama. One su stavljene sasvim izvan zakona.

Imamo i jedan slučaj sa gđom N. V. Ona je uhapšena bez ikakve krivice. To je inteligentna dama. Kad je tamo došla, dočekali su je prvo šamarima i čuškama, a zatim je pisar Mijatović, koji je vršio saslušanje, tražio od nje da mu udovolji životinjskim strastima, i ako mu ona to dozvoli, da će je onda pustiti. To isto tražio je i Arandel Jevtić, žandarm. Posle dvadeset dana ona je puštena iz zatvora. Nju sam malopre spomenuo. Njoj su tamo nestale zlatne narukvice. I kad je ona uspela da taj slučaj prijavi šefu policije g. Aćimoviću, onda je taj pisar samo premešten u drugo odeljenje.

A za toga Mijatovića čuo sam i ovo. On je bio otišao jednoj ruskoj izbeglici u stan i predstavio se kao da je došao da izvrši saslušanje. Po svršenom ispitu, kad je hteo da pođe s tim da je uhapsi, onda joj je on kazao pod kakvim će je uslovima pustiti. Kad se ona oduprla, no onda da bi joj dokazao da će sve uništiti isparao je i bacio zapisnik. A kada ona opet nije htela udovoljiti njegovim željama, bila je uhapšena. I jednom prilikom, kad je Aćimović prolazio tim prostorom, ona se požalila i Mijatović je bio pozvat na odgovor. I evo šta je kazao. Kaže da to apsolutno ne stoji, već da je ona prijavljena zbog prostitucije, ili ne znam zbog čega.

A u hapsi vrši se saslušanje ženskih po ponoći i od ponoći. Čuli ste šta se tamo događa, neću da pripovedam, ugasi se lampa i događaju se strahovite orgije u beogradskoj policiji.

Tako isto, gospodo, u apsi leži jedna učiteljica iz Sente, neka Tereza, a prezime nije potrebno da kažem.

Ona leži tamo mesecima. Uhapšena je zbog sumnje špijunaže. Međutim, izgleda, da to nije nimalo ozbiljna sumnja. Međutim, evo da vidite kako mi o njoj piše g. Jevđević: „Jednog dana ta Tereza, učiteljica iz Sente, prolazeći pored moje sobe, kazala mi je, uplakana kroz prozor. Već nekoliko meseci ležim u apsu, i neće da me predadu sudu, nego me islednik neki pisar Kecić gnjavi, i pipa i sili da mu se podam pa da me puste, inače veli neće da me pusti. I ako se ovo ovako produži dalje, ja ću se ubiti.“ Njenu izjavu čuli su svi koji su bili u susednoj ćeliji, i svi su kazali da će posvedočiti, a sama ova optužena izneće celu stvar na sudu.

O gospodici Leli Salević

Narodni poslanik gospodin Sava Kosanović izneo je teške optužbe na račun upravnika grada Beograda Manojla L. Lazarevića, navodeći kao primer postupanje sa gospođicom Lelom Salević.

Ovde u Beogradu vrše se hapšenja iz mržnje, iz osvete i iz ucene. To je ovde sasvim obična stvar. Najobičnija je ovde stvar da beogradski agenti policijski apse pojedine žene i ljude, koje posle ucenjuju da im plate pa da ih puste iz apse. Znači da postoji, gospodo, ortakluk između pojedinih advokata i funkcionera u Glavnjači.

Gospodica Lela Salević bila je prijateljica g. Drage Lazarevića, sina upravnika grada Beograda g. Manojla Lazarevića. Gospodin sin upravnika grada

Beograda za svoje izlete upotrebljavao je automobil g. upravnika grada Beograda. Ja mislim da za to nosi odgovornost taj g. sin, a nikako oni drugi koji su s njime išli. Međutim, šta se događa? Događa se jednog dana da ta sirota devojka, koja ima svoje zanimanje u Beogradu, koja izdržava mater udovicu, koja je kći jednog srpskog, srbijanskog učitelja, biva uhapšena po direktnom naređenju g. Manojla Lazarevića. Nju odmah presuđuju na dvadeset dana zatvora, kao skitnicu, bez prava saslušanja, bez priziva. Kad je bila na saslušanju, ona je tražila da zagleda zapisnik, da vidi šta se piše tamo o njezinom saslušanju, a g. pisar koji ju je saslušavao, rekao joj je: „Na to nemate prava.“ Dakle, nema prava čak ni da zagleda u zapisnik, a kamoli da joj se pročita. Osuđena je bez apelate. Za nju se intervenisalo sa više strana, ali bez uspeha. Ona je odležala dvadeset dva dana zatvora. Za to vreme njenog boravka u zatvoru bila je izložena takvim skandaloznim postupcima funkcionera Uprave grada Beograda da se to ne može opisati.

Dnevno su nju po nekoliko puta prizivali u kancelariju da tamo bude bacana na postelju.

Gospodo, na saslušanju koje je bilo polusaslušanje funkcioner koji je saslušavao tu devojkicu rekao je: „E pa ti si već propala, tebi nema pomoći.“ Zar se tako vrši vaskrsavanje onih ljudi koji su možda pali, a koji nisu došli u sukob sa zakonom? Gospodo, zahteve, užasne zahteve stavljali su na nju svi od Aleksandra Markovića, žandarma, pa narednika, pa dalje uzbrdo zato što su imali naročiti merak na nju.

Uprava grada Beograda bila je nosilac policijske i upravne državne vlasti, koja se razlikovala od civilne Opštine grada Beograda, koja je bila nosilac lokalne samouprave. Upravnik grada Beograda je predstavnik državne policijske vlasti i predstavnik opšte uprave na području Uprave grada Beograda i stoji pod neposrednim nadzorom Ministarstva unutrašnjih poslova. U delokrug upravnika grada Beograda spadaju, pored poslova i oblasti resora Ministarstva unutrašnjih poslova, i ovi opšti poslovi: 1) održavanje državnih zgrada i drugih arhitektonskih objekata izuzev vojnih i Ministarstva saobraćaja; izuzetno i projektovanje i građenje ovih zgrada, ukoliko te poslove manjeg obima bude u konkretnim slučajevima Ministarstvo građevine prenelo u delokrug Upravnika grada Beograda; nadzor nad projektovanjem, građenjem i održavanjem nedržavnih zgrada namenjenih javnoj upotrebi; donošenje svih odluka po postojećim građevinskim propisima 2) nadzor nad socijalnim, dečjim, invalidskim i ostalim humanitarnim ustanovama; staranje za invalide, ukoliko nisu invalidskim zakonom takvi poslovi preneti u nadležnost drugih vlasti; saradnja oko staranja za siromašne i stare; sprečavanje širenja zaraze i staranje o narodnom zdravlju i higijeni; nadzor nad lekarskom i apotekarskom komorom; nadzor nad babicama i drugim nižim sanitetskim radnicima.

(Uredba o ustrojstvu i delokrugu Uprave grada Beograda)

Gospodo, ta devojka je odležala dvadeset dva dana u zatvoru iako je bila osuđena na dvadeset dana. Posle toga proterana je iz Beograda u Ivanjicu, gde nema nikog svog, i tako da se iz Ivanjice ne sme godinu dana vratiti, a ona je imala zanimanje u Beogradu, imala je mater i sestru u Beogradu, koje je izdržavala svojom zaradom. Pod udarcem toga, ta mati je poludela i danas je na posmatranju.

Lela Salević

Gospodo, prilikom poslednjeg procesa komunistima iznesen je jedan strašan slučaj koji se dogodio u Upravi grada Beograda i što je još strašnije, g. pomoćnik šefa političke policije Simić je pretio onim jadnim uhapšenicima tamo da će ih snaći sudbina Stanka. Ja sam se interesovao šta je to. Mogao sam da ustanovim da je taj Stanko bio neki siroti radnik iz Slovenije i da se zvao Franc Gul, da je uhapšen 16. januara 1926. godine i da je stanovao u Kraljice Natalje ulici br. 88. On je trebalo da druge okrivljuje. Dr Sima Marković* izjavio je da ga je video sa prebijenom nogom svega

* Sima Marković (1888–1939), doktor matematičkih nauka i univerzitetski profesor, jedan od osnivača i prvih vođa Komunističke partije Jugoslavije.

u krvi u Upravi grada. Docnije su ga bacili u Dunav. Treba jednom skinuti tog Lazarevića.

Dan uoči zasedanja Narodne skupštine, dakle, 28. februara, sasvim iznenada ministar unutrašnjih dela dr Anton Korošec,* posetio je Upravu grada Beograda i Glavnjaču da bi se lično uverio o stanju koje tamo postoji.

Ministar je nešto pre tri sata javio telefonom upravniku grada Manojlu Lazareviću da ga sačeka ne obaveštavajući ga da će da poseti Upravu grada. Zatim je automobilom otišao kod g. Lazarevića i odmah s njim odvezao se u Upravu.

Gospodin dr Korošec je prvo posetio kancelarije, pa zatim obišao odeljenja u kojima borave pritvorenici. Preko dvadeset minuta se dr Korošec zadržao razgledajući odeljenje po odeljenje, pa čak i čuvenu ćeliju broj 5, koja je, kako se govorilo, trebalo da bude oličenje „režima Glavnjače“.

Na poslepodnevnoj sednici Narodne skupštine dr Korošec je rekao: „Sama zgrada Uprave grada je suviše stara i ni izdaleka nije dovoljna ni za Beograd pre rata, a kamoli za Beograd posle rata, utoliko pre što se Beograd svake godine sve više razvija i širi. Ne samo što su prostorije nezdrave i nehygijenske nego je takvih prostorija pre malo. Svega ih ima ne dvadeset, nego dvanaest prostorija za muške i dve prostorije za ženske pritvorenike. Ima svega mesta u prostorijama za šezdeset do sedamdeset pritvorenika, a njih ima svakog dana oko trista pedeset. Kad se vrše povremene potere, broj pritvorenika penje se na četiristo do petsto.“

* Anton Korošec (1872–1940), slovenački političar i teolog.

Inače, ova sednica Narodne skupštine završila se ne-slavno – tučom. To je, nažalost, tih godina bila karakteristika ovih burnih zasedanja, koja su nekada čak bila praćena i potezanjem oružja. Sve to kulminiralo je 20. juna 1928. godine, kada je u Narodnoj skupštini srpski političar iz Crne Gore Puniša Račić pucao iz pištolja i ubio grupu narodnih poslanika Hrvatske seljačke stranke.

Demanti iz Uprave grada

Odgovor Uprave grada Beograda na govor g. Save Kosanovića objavljen je na naslovnoj stranici lista *Politika* u petak, 2. marta 1928. godine.

Prilikom diskusije u Narodnoj skupštini na dan 29. februara tek. godine, a po pitanju predloga rezolucije o izboru ankete za ispitivanje stanja u Upravi grada Beograda, podnetog od strane g. Save N. Kosanovića i drugova, g. Kosanović je izneo više neproverenih i netačnih stvari, koje tangiraju rad organa ove uprave.

Gospodin Kosanović kaže da Uprava grada raspolaže sa 20 odeljenja za zatvaranje krivaca, u kojima vlada nečistoća i da je u pojedinim odeljenjima zatvora smešteno po 50-60 i više lica. Dalje navodi da Uprava ništa ne preduzima za održavanje čistoće, dezinfikovanje odela i rublja pritvorenika, niti se ma kakvi higijenski propisi u zatvorima održavaju. Međutim, stvar stoji sasvim drukčije. Odeljenja za smeštaj pritvorenika ima svega 14, i to: dvanaest za muške i dva za ženske pritvorenike. Raspolaže se sa dva dezinfekciona aparata,

u kojima se dezinfikuje svakih 15 dana odelo i rublje pritvorenika, a svakodnevno onih koji kao novi dolaze u pritvor. U jednom većem odeljenju instalirano je kupatilo sa 10 tuševa, u kome se svi pritvorenici, bez razlike, jedanput nedeljno moraju kupati, a novi onog dana kada budu pritvoreni. Krećenje svih odeljenja obavlja se jedanput mesečno, a po potrebi i češće, u slučaju pojave nečistoće. Uprava se takođe pobrinula i postavila jednog stalnog berberina, koji ima prema postojećoj naredbi svakoga pritvorenika pri stupanju ošišati i obrijati, i to pre kupanja i dezinfekcije.

Lekarski pregled pritvorenika vrši se svakodnevno. Fizikus Uprave grada po ozbiljnijim slučajevima oboljenja dolazi lično radi pregleda u Upravu, a lakši slučajevi upućuju se u fizikat, koje on prema lekarskom nahodu upućuje, ili ne, u bolnicu na lečenje. Ne postoji nijedan slučaj, da je fizikus odbio pregled pritvorenika koji se za lekarsku pomoć obraćaju.

Slučaj sa nekim odelom Vase Arandelovića, bivšeg blagajnika Ministarstva vera, koji je kod ove uprave odgovarao za proneveru državnog novca u sumi od 178.000 dinara ovakav je: Arandelović je po defraudaciji gornje sume u društvu sa svojom metresom Ružom Živković, sviračicom ovdašnjom, koju je na svome lažnom pasošu kao ženu upisao, pokušao pobeći za Grčku, ali su oboje u Nišu od strane jednog činovnika ove Uprave uhvaćeni, sprovedeni za Beograd i pritvoreni. Pomenuta Ruža, po puštanju iz pritvora, uzela je sve stvari, koje su iz Niša sa njima donesene i odnela svojoj kući. Kada je Arandelović nestanak odela prijavio, povedena je odmah istraga protivu Ruže, koja je odelo